L-ISKEJJEL TAL-GVERN *

It-Tagħlim f'Malta

Minn Ġużè Gatt

(*Ara għadd 69-70 paġ. 18*)*

Barra milli l-Università ta' l-Imdina kienet toħroġ il-flus għaż-żamma ta' dina l-Iskola, kienet tgħin ukoll lil xi żgħażagħ li jridu jmorru barra, ħalli jissuktaw fit-Tagħlim, iżda ma kienx ikollhom biex. Għal dina l-biċċa, fil-15 ta' Diċembru 1467, il-Kunsill Popolari ħareġ sitt egħwieq mill-flus ta' l-Università. Bihom, iż-żagħżugħ Toni de Surdo setgħa jmur Sqallija biex hemm jibqa jitgħallem għall-dawra ta' sentejn.

Għall-ewwel, it-tagħlim fl-Iskola ta' l-Imdina ma kienx isir bla ħlas; iżda, meta jinzerta min ma jistax iħallas, xi drabi kienu jgħallmuh ukoll b'xejn. Fuq hekk, fil-laqgħa li saret fis-6 ta' April 1526, il-Kunsill Popolari qata', li seba' minn dawk li jmorru f'dina l-Iskola, ma jħallsux flus.

Il-flus li kienu jħallsu dawk li jmorru jitgħallmu fl-Iskola ta' l-Imdina, ma sibniex min kien joħodhom. Naħsbu li kien jeħodhom dak is-Surmast li kien iżomm dina l-Iskola fl-Imdina jew fir-Rabat. Għall-bidu, dina l-Iskola x'aktarx li kienet tinżamm fid-dar ta' dak li jkun Surmast.

Fl-Iskola ta' l-Università kien isir dak it-Tagħlim kollu biex wieħed jista' jaqbad x'impieg. Ukoll biex wieħed jilħaq għall-qassis, jew jaqbad it-trieq għall-nutar. Għalhekk, billi t-Tagħlim fiha kien ta' xeħta għoli (klassiku), xi drabi sibna li kienet imsemmiha bħala l-Iskola ta' l-Umanità

B'din l-Iskola, il-Maltin ftit kien jinħtieġilhom li jitwarrbu mill-Gżira biex imorru jitgħallmu f'art oħra. Fiha wieħed kien jista' jikseb tagħlim sewwa, imdaqqas u li jaqdih tajjeb biex jaqbad xogħol li jista' jgħix bih. Imbgħad, min kien irid isiefer għal xi art oħra biex jissokta jitħarreġ u jitwettaq aktar fit-Tagħlim, kien jista' jagħmlu kemm irid, ħaġa li għadha issir ukoll sal-lum.

Min kienu s-Surmastrijiet ta' l-Iskola fi żmien l-Aragoniżi ma sibnihomx imsemmija kollha. Xi wħud minnhom isemmihom is-sur G. Darmanin Demajo P.L. f'Leħen is-Sewwa tas-17 ta' Mejju 1936. Dan igħid li bħala Surmast fl-Iskola ta' l-Università fl-1470 kien Ġorġ La Habico, u fl-1471 Ġulju de Lei.

(*) Fil-għadd 69-70 ħarġilna għelt ta l-istampa. Flok Karlu II irid jiġi Karlu V, dak l-Imperatur li fl-1520 ta setgħa oħra ġdida lill-Maltin.

Fil-għadd tal-Gażżetta li semmejna, is-sur Demajo kiteb xi ħaġa żgħira dwar "L-ewwel Tagħlim f'Malta." Iżda, f'xi bnadi ta' dak li dana qal, ma jaqbel xejn mas-sewwa. Is-sur Demajo jgħid li, qabel l-1470, l-Università u l-Isqof waqqfu Skola fl-Imdina u li għaż-żamma tagħha kienu joħorġu l-flus it-tnejn: nofs kull wieħed. U biex jgħallmu fiha ġiebu Surmastrijiet minn barra.

Biex is-sur Demajo qal dak li hawn fuq ġibna, x'aktarx li sejjes kliemu fuq laqgħa tal-Kunsill Popolari li saret fl-1537, jiġifieri fi żmien l-Ordni. Iżda f'dik il-laqgħa ma ġiex maqtugħ li jġibu Surmastrijiet minn barra għall-Iskola ta' l-Università. Kienu kabbru biss il-ħlas tas-Surmast. U dan għamluh biex iħajjru lil xi wħud ta' barra ħalli jiġu u jgħallmu hawn. Imma bil-ħlas kollu li żiedu, ma kien ġie l-ebda Surmast Għalhekk, is-Surmastrijiet ta' l-Università baqgħu Maltin, jew xi nies oħra li nzertaw jgħammru hawn Malta, ħaġa li ma taqbilx ma' dak li qal is-Sur Demajo.

Barra mill-biċċa tas-Surmastrijiet li semmejna, is-sur Demajo ma jaqbilx mas-sewwa f'ħaġ'oħra wkoll, fejn isemmi dwar l-Iskola li kienet issir fil-Knisja tas-Salvatur fl-Imdina. Kif inhu msawwar kliem is-sur Demajo "f'Leħen is-Sewwa" li l-fuq semmejna, din l-Iskola hi muriha bħala li ma għandha x'taqsam xejn ma' l-Università. Naraw bejn wieħed u ieħor xi jgħid is-sur Demajo: "Wisq żmien qabel ma ġiet l-Ordni fi Gżiritna, ma kienx hawn Skejjel f'Malta Għalhekk insibu li l-Knisja tas-Salvatur fl-Imdina kienet taqdi bħala Skola għat-tfal tal-fqar. Is-Surmast tagħha kien qassis, u dax-xogħol kien jagħmlu minn rajh u minn għajr ħlas. It-tfal kienu jiġu mgħallma jaqraw bit-taljan u l-aritmetka kif kienu jgħallmuha f'dak iż-żmien."

Mela, minn kif irid igħid is-sur Demajo, l-Iskola fis-Salvatur kienet hemm qabel ma l-Università u l-Isqof waqqfu tagħhom fl-Imdina (qabel 1470). Iżda l-skola fil-Knisja li semma s-sur Demajo, m'hix, ħaġ'oħra ħlief dik l-Iskola li kienet miżmuma mill-Università u mill-Isqof. Terġa' l-Iskola fis-Salvatur kienet hemm, f'dik il-Knisja, fi żmien li kien hawn l-Ordni, u mhux qabel ma dan ġie f'Malta bħalma bi ħsiebna nuru 'l quddiem. Is-Surmast tagħha ma kienx lanqas jgħallem b'xejn, iżda ta' dan ix-xogħol kien imħallas mill-Università u mill-Isqof. Barra minn hekk is-Surmast xi drabi kien ikun qassis jew patri, minn xi daqqiet kien jinzerta li ma jkunx wieħed minn dawn ukoll.

B'dana kollu, bl-għeltijiet kollha li ġieb is-sur Demajo fil-Gazzetta li semmejna, ta' min jiżżiħħajr ukoll, għax f'dawk il-ħwejjeġ li qal sewwa, dejjem xeħet u zied xaqq dawl ieħor dwar l-Iskejjel tal-Gvern u t-Tagħlim f'Malta.

Bħalma f'Malta kien hawn Università biex tieħu ħsieb il-ħarsien ta' din il-Gżira, hekk ukoll f'Għawdex kien hemm

Università oħra biex tieħu ħsieb ta' dik il-Gżira. Għalhekk naħsbu, li bħalma fi żmien l-Araguniżi kien hemm Skola fl-Imdina tal-Gvern Malti, fir-Rabat ta' Għawdex kien hemm oħra miżmuma mill-Gvern t'hemm. Tassew li Malta u Għawdex kienu ħaġa waħda, iżda kull Università kienet għaliha. B'dana kollu, dil-biċċa, ta' Skola oħra f'Għawdexf ma nistgħux nagħtuha b'minnha għal kollox, billi f'Arkivji ta' din l-Università huma mitlufa, ħtija li dik il-Gżira kienet waqgħet taħt idejn it-Torok fl-1551.

Wieħed kittieb Għawdxi, Dr. Ganni Ġużê Caxaro (Cassar?) għamel ġabra ta' aħbarijiet fuq Għawdex. Fihom sibna li meta t-Torok ħadu Għawdex fl-1551 ħarqu l-karti u l-kotba kollha li sabu fl-Arkivju. Iżda Għawdxi ieħor, Agius de Soldanis, igħid li fi żmienu (kiteb fl-1746) fi-Arkivju ta' Kostantinopli kien għad hemm miġbura kitba qadima u bosta reġistri ta Nutari Għawdxin. Dawn ġarrewhom l-hemm it-Torok fl-1551. Għall-ewwel, it-Torok kienu sa jeqerduhom, iżda kien hemm wieħed franċiż magħhom u ħajjarhom biex ma jaħarquhomx, billi aktar wieħed jaqbel li jeħodhom miegħu f'Kotantinopli. B'hekk, igħid De Soldanis, dawn baqgħu meħlusa min-nirien.

Għalkemm De Soldanis qal li t-Torok ma ħarquhomx, iżda ħaduhom magħhom, meta fl-1849 il-Gvern ta' Malta qabbad l-Ambaxxatur Ingliż f'Kostantinopli biex jara jiksibx dik il-kitba Għawdxija, dan bagħat igħid, li ħadd ma jaf bihom hemm. Hekk ukoll kien qal Lewis Mizzi, li għamel żmien twil fit-Turkija. Dan għamel tfittix kbir għal dik il-kitba, iżda ma setgħa jiltaqa magħhom imkien.

Tgħid, mela, mhux tassew li dawn nġarru lejn Kostantinopli, bħalma qal De Soldanis, iżda nħarqu mit-Torok fl-1551, bħalma qal Caxaro? Ma dankollu, il-biċċa kienet x'kienet, dawn il-lum ħuma mitlufa għalina, bi ħsara kbira ta' Ġrajjetna, la darba fi zmienna ħadd aktar ma sama' b'aħbarhom.

Minn dan li għedna sa hawn dwar l-Iskejjel tal-Gvern, jidher, li min igħid li Napuljun kien l-ewwel wieħed li ried idaħħal f'Malta t-Tagħlim għall-ulied il-fqar, ikun sejjer il-bogħod mis-sewwa qatigħ. Tassew li l-Iskola ta' l-Università ta' l-Imdina għall-ewwel kienet bil-ħlas; iżda, minn kif qata' l-Kunsill Popolari tas-6 ta' April 1526, jidher li kien hemm min ma jħallasx ukoll. U dan kien fi żmien l-Araguniżi, meta l-ħarsien tal-Gżira kien taħt il-ħsieb tal-Gvern Malti: jiġifieri mijiet ta' snin qabel ma Napuljun tħajjar li jiġi biex jieħu Gżiritna taħt idejh.

(Jissokta)